

NEKROLOGI

Pamięci Leszka Gajewskiego

Mgr Leszek Gajewski, archeolog, zmarł nagle w Lublinie 6 sierpnia 1998 r.

Urodził się w Lubartowie 14 czerwca 1927 r., tam rozpoczął naukę w Szkole Powszechnej, kontynuowaną przez dwa lata we Lwowie, gdzie Jego rodzina przeprowadziła się w związku z przeniesieniem służbowym ojca. Dwuletni, do 1938 r. pobyt Leszka we Lwowie, nawiązane w szkole chłopięce przyjaźnie, ukształtowały sentyment do tego miasta na całe życie (*notabene*, nie chcąc sobie popsuć młodzieńczego obrazu tego miasta, przez wiele lat rezygnował z możliwości wyjazdu do Lwowa, pierwszy raz odwiedzając je ze studencką wycieczką UMCS dopiero w 1981 r.). Po ukończeniu szkoły, już w czasie okupacji by uniknąć wywiezienia na roboty do Niemiec pracował, jako uczeń-zecer w lubartowskiej drukarni, do chwili jej zamknięcia w 1943 r. Zapewne tam rozpoczął się jego udział w konspiracji AK. Aresztowany w 1944 r. i wywieziony na Majdanek (ze zniszczonej przez Niemców lub wywiezionej przez NKWD do Moskwy dokumentacji zachował się jedyny dokument wymieniający Leszka wśród chorych więźniów), przeżył ewakuację obozu do Niemiec.

Po uzyskaniu matury w Liceum Ogólnokształcącym dla dorosłych w Lubartowie, w 1947 r. podjął studia na UMCS w Lublinie, początkowo geograficzne i etnologiczne – zafascynowany literaturą podróżniczą i żeglarską – by po roku, korzystając z możliwości, jakie dawał wówczas system „wolnych studiów” wybrać ostateczną przygodę z archeologią. Uniwersytet ukończył w 1951 r. jako pierwszy magister prehistorii na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym. Studiował u wybitnych uczonych: prof. Stefana Noska (którego był najlepszym i najukochańszym uczniem) z krakowskiej szkoły prof. Włodzimierza Demetrykiewicza, u prof. Adama Malickiego, ucznia i współpracownika prof. Eugeniusza Romera oraz u prof. prof. Józefa Gajka, etnografa i Jana Mydlarskiego, antropologa, obu ze lwowskiej szkoły antropologicznej prof. Jana Czekanowskiego. W czasie studiów czynnie uprawiał boks w ramach AZS – coroczna kilkumiesięczna praca fizyczna na wykopaliskach nie rozładowywała temperamentu Leszka.

Jego praca magisterska „Kultura czasz lejowatych między Wisłą a Bugiem”, oparta przede wszystkim na materiałach uzyskanych w czasie badań wykopaliskowych na terenie ówczesnego powiatu puławskiego, w których Leszek brał udział, została opublikowana w całości w „Annales UMCS” (sec. F, vol. 4: 1949, druk: 1952/1953, s. 1–

184). W grudniu 1952 r. zreferował ją na Konferencji młodych archeologów w Osiecznej, gdzie ze względu na „braki metodologiczne” spotkała się z „twórczą krytyką” początkujących młodych marksistów (nie wyobrażających sobie, na szczęście, że już 5 maja tego roku praca ta została przekazana do druku).

Jeszcze w czasie studiów zetknął się bliżej z archeologami ośrodka krakowskiego, uczestnicząc m.in. w 1951 r. w prowadzonych przez doc. Tadeusza Reymana wykopaliskach w Igołomi oraz dr. Andrzeja Żakiego w Wietrznie-Bóbrce. Z badaniami w Igołomi związał się na szereg następnych lat, podejmując 1 stycznia 1952 r. pracę w Kierownictwie Badań nad Początkami Państwa Polskiego z przydziałem pracy właśnie do Stacji Archeologicznej w Igołomi (rezygnując ze stanowiska Inspektora – rzeczoznawcy zabytków archeologicznych na woj. lubelskie). Na szereg lat włączył się również do prac Karpackiej Ekspedycji Archeologicznej doc. Żakiego. Po dwudziestu latach przeniósł się do Warszawy, nadal pracując w IHKM: kolejno w Zakładzie Badania Obcych Grup Etnicznych w Polsce, Zakładzie Polskiego Atlasu Archeologicznego, Zakładzie Epoki Metali, by od 1972 r. powrócić do swych najdawniejszych zainteresowań w Zakładzie Epoki Kamienia, w którym działał do przejścia na emeryturę w 1992 r. W Instytucie przeszedł stopnie służbowe od asystenta po starszego dokumentalistę dyplomowanego.

Był wspaniałym badaczem terenowym, działającym na rozległym obszarze od Niziny Śląskiej po Mazowsze i od Bieszczadów po Suwalszczyznę. Trudno nawet wymienić wszystkie większe wykopaliska, w których brał udział lub osobiście nimi kierował. Poza wspomnianymi pracami w zachodniej części Płaskowyżu Nałęczowskiego oraz w Igołomi (zob. m.in. Sprawozdania z badań terenowych w rejonie Igołomi-Wschód w 1955 r., *Spraw. Arch.*, t. 3: 1957, s. 57–74; Wyniki badań w roku 1957, [w:] *Igołomia, I. Osada wczesnośredniowieczna*, Wrocław 1961, s. 157–207) i w jej okolicy, wspomnieć trzeba koniecznie wykopaliska w Stradowie (por. Wstępne sprawozdanie z badań wykopaliskowych w Stradowie, *Spraw. PAN Kraków*, lipiec–grudzień 1958, s. 89–92 / z E. Dąbrowską i in.), w Szymiszowie (Cmentarzysko kultury łużyckiej w Szymiszowie, pow. Strzelce Opolskie, *Mat. Arch.*, t. 1:1959, s. 115–136), w Grzybianach (por. Ślady obróbki miedzi i jej stopów z wczesnej epoki żelaza w Grzybianach koło Legnicy, „Pamiętnik Muzeum Miedzi”, t. 1: 1991, s. 147–155), w Pełczyskach, a zwłaszcza ostatnie w Kaliszu (por. Grodzisko na Zawodziu terenem badań archeologów, „Kaliskie Zeszyty Muzealne”, t. 2:1991, s. 27–33 / z T. Baranowskim), gdzie z dr. Tadeuszem Baranowskim tworzyli wspaniały zespół badawczy.

Osobnym rozdziałem Jego życia naukowego był nieprzerwany od 1949 r. udział w badaniach Lubelszczyzny, oparty na wspólnych z podpisanym zainteresowaniach badawczych i długoletniej przyjaźni. Współkierował większością prac terenowych prowadzonych przez Katedrę Archeologii UMCS i Konserwatora Zabytków Archeologicznych na Województwo Lubelskie (później Archeologiczny Ośrodek Badawczo-Konserwatorski przy Katedrze Archeologii UMCS), jak w Kijanach, Strzyżowie, Gródku, Puławach-Włostowicach, Turkowicach, Mokrem (Wczesnośredniowieczna ostroga o zaczepach haczykowato zagiętych do wnętrza z miejscowości Mokre, woj. Zamość, *Sl. Ant.*, t. 29: 1983, s. 297–304) i w Czermnie Kolonii (por. Z najnowszych

badania nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem Lubelszczyzny, *Ann. UMCS, sec. F, vol. 32:1977, s. 47–61 / z J. Gurbą*), które zaowocowały całym szeregiem dalszych, wspólnych publikacji. Sam prowadził badania powierzchniowe i wykopaliskowe na wielu stanowiskach w rodzinnym Lubartowie i okolicach (m.in. Sprawozdanie z badań na stanowisku z epoki kamienia na polu „Pod Sośniną” we wsi Szczekarków, pow. Lubartów, w latach 1961–1962, *Spraw. Arch., t. 17: 1965, s. 82–92*).

Pozostał po nim bogaty dorobek naukowy zachowany w publikacjach (por. Bibliografia publikacji Leszka Gajewskiego za lata 1949–1989, „Archeologiczne Listy”, *R. 16: 1998, nr 1 – w druku*), ale i w archiwum Instytutu, w którym przepracował ponad 40 lat. Reprezentował ostatnie w polskiej archeologii pokolenie badaczy, którzy specjalizując się w określonej tematyce – w Jego wypadku młodszej epoki kamienia, poszerzonej w czasie pracy w Igołomi na okres wpływów rzymskich i wczesnego średniowiecza – stale twórczo zajmowali się i innymi okresami pradziejów (B. Bargieł, A. Zakościelna, *Pamięci Leszka Gajewskiego, „Archeologia Polski Środkowo-wschodniej”, t. 3: 1998, s. 320–321*). Publikował bardzo dużo. Wprowadził do literatury wiele ważnych źródeł archeologicznych (m.in. Importy rzymskie z Igołomi, „Archeologia”, *t. 7:1957, z. 2, s. 137–139*; Grób szkieletowy z młodszej epoki kamiennej z miejscowości Igołomia, pow. Proszowice, *WA, t. 28: 19959, s. 322–324*; Najdalej na południowy zachód wysunięte stanowisko kultury zarubinieckiej, *WA, t. 41: 1976, s. 493–494 / z J. Gurbą*; Iwanowice, „*Inventaria Archaeologica*”, fasc. 22: 1969; Las Stocki, tamże, fasc. 25:1970, fasc. 29:1972; Zubowice, Wola Skromowska, Puławy-Włostowice, tamże, fasc. 45: 1981 / z J. Gurbą; Turowiec, tamże, fasc. 46: 1982) i oryginalnych autorskich przemyśleń i hipotez (por. Ślady kultury kriszkiej w Małopolsce w świetle odkryć archeologicznych na lewym brzegu Wisły, *Spraw. PAN Kraków, styczeń–czerwiec 1959, s. 1–8*); Badania nad organizacją produkcji pracowni garncarskich z okresu rzymskiego w Igołomi, (*APolski, t. 3: 1959, z. 1, s. 101–158* i „Z badań nad wyspecjalizowanym garncarstwem okresu późnolatańskiego i rzymskiego w dorzeczu górnej Wisły”, *Spraw. Arch., t. 5: 1959, s. 281–302*). Nawiasem mówiąc prof. Włodzimierz Szafrąński, pod koniec lat 80-tych, namawiał Leszka do powrotu do tej tematyki uważając, że prace te po niezbędnych uzupełnieniach mogłyby stanowić podstawę dla Jego pracy doktorskiej. Leszek jednak nie był już zainteresowany zdobywaniem stopni naukowych ...

Uczestniczył też w opracowaniach pomnikowych wydawnictw, jak „Grodziska Mazowska i Podlasia /w granicach województwa warszawskiego/” (Wrocław 1976 /z I. Górską i in.) i „Skarby wczesnośredniowieczne z obszaru Polski. Atlas” (Wrocław 1982 /z I. Górską i in.), uwieńczonych nagrodami zespołowymi Sekretarza Naukowego PAN w 1977 i 1984 r. Był też współautorem *Skorowidza osobowego, nazw geograficznych i rzeczowych do tomów I–V „Prahistorii Ziemi Polskich”* (Wrocław 1987 /z B. Balke i in.).

Znaczną część Jego bibliografii stanowią recenzje i noty omawiające polskie i zagraniczne wydawnictwa fachowe. Wykonał też ogłoszoną w postaci „Materiałów” – „Bibliografię metod konserwacji i badań zabytków archeologicznych” (Warszawa 1974).

Po podpisaniu Umowy o współpracę między Dyrekcją IHKM PAN i Rektorem UMCS bezinteresownie włączył się w jej realizację, podejmując się na wykopaliskach Katedry roli nauczyciela metodyki archeologicznych badań terenowych dla kolejnych roczników studentów archeologii UMCS. W uznaniu Jego pracy Senat Uczelni przyznał Mu w 1979 r. medal „Nauka w służbie ludu”.

Dzięki wielkiemu doświadczeniu terenowemu i świetnemu znanstwu materiałów archeologicznych został powołany w 1984 r. do Komisji Konsultantów Archeologicznego Zdjęcia Polski, współpracując w tym zakresie wiele lat z Muzeum Starożytnego Hutnictwa w Pruszkowie.

Pracował społecznie w Polskim Towarzystwie Archeologicznym i Numizmatycznym. Jeszcze jako student należał do grona członków założycieli Lubelskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Prehistorycznego, w którym był pierwszym sekretarzem Zarządu i delegatem na Walne Zjazdy Towarzystwa w 1951 i 1952 r. Ponieważ w Oddziale Krakowskim należał do grupy najaktywniejszych prelegentów, po przeniesieniu się do Warszawy został wybrany do Zarządu Oddziału, w którym pełnił funkcję kierownika sekcji oświatowej. O cenieniu Go przez środowisko najlepiej świadczy fakt, że przez kilka lat na Walnych Zjazdach PTAiN był wybierany na członka Sądu Koleżeńskiego.

W latach 1980–1990 był w Instytucie przewodniczącym Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność”.

Poza przyznaniem mu za pracę w IHKM PAN medalem 25-lecia Instytutu i Złotym Krzyżem Zasługi (1991), wyróżniony został medalami pamiątkowymi Lubartowskiego Towarzystwa Regionalnego (1985) i 25-lecia Towarzystwa Regionalnego Hrubieszowskiego (1985) oraz odznaką „za zasługi dla województwa legnickiego” (1979).

Jego nagła śmierć zaskoczyła wszystkich. W naszej pamięci pozostanie jako wierny Przyjaciel pełen bezinteresownej życzliwości i serdeczności.

Jan Gurba

Mgr Leszek Gajewski
1927–1998

